

Allt är i sin ordning

En kritisk diskursanalys av hur tre svenska dagstidningar skrev om börskraschen och den ekonomiska krisen 1929-1931

Av: Måns Ahlin

Handledare: Magnus Rodell
Södertörns högskola | Institutionen för historia och samtidsstudier
Kandidatuppsats 15 hp
Idéhistoria | höstterminen 2017

Abstract

This thesis investigates how the economic crisis, later known as *the great depression* which harvested especially the Western world during the 1930s, was depicted by the Swedish newspapers between the great crash on the stock market on Wall Street in New York 1929 until 1931. The purpose of this thesis is to see how the depiction of the crisis looked like in the Swedish newspapers during the time being and to see if there were any differences between newspapers that were of different political standings. Also, part of the purpose is to try to locate any changes in their way of depicting the crisis during the time that is being investigated. The theoretical and methodological approach is based on critical discourse analysis as presented by Norman Fairclough and the investigation of the newspapers has mainly been based on a textual analysis of their use of language but also an analysis of their arguments and presented ideas has been done. Their arguments were often politically bounded and their way of expressing their thoughts on the matter were generally with a high degree of confidence. The conclusion is that the newspapers in Sweden were depicting the economic crisis in ways which were dependant on their different political boundaries.

Innehåll

1	Inledning.....	4
1.1	Syfte.....	4
1.2	Frågeställning.....	5
1.3	Källmaterial & avgränsning.....	5
2	Forskningsläge.....	6
3	Teori & metod.....	7
3.1	Textanalytiska redskap.....	9
4	Bakgrund.....	10
5	Huvudstudie.....	11
5.1	Del I 25 oktober 1929 - 31 december 1929.....	12
5.1.1	Det amerikanska psyket - roten till allt ont - <i>Aftonbladet</i>	15
5.1.2	Allt är i sin ordning - <i>Svenska Dagbladet</i>	19
5.1.3	– Nu finns det inget som kan rädda oss, förutom proletariats diktatur! - <i>Norrskensflamman</i>	24
5.2	Del II 1930 - <i>Svenska Dagbladet & Norrskensflamman</i>	25
5.2.1	Våren 1930.....	26
5.2.2	Sommaren 1930.....	27
5.2.3	Hösten 1930.....	28
5.2.4	Vintern 1930.....	32
6	Avslutande diskussion/sammanfattning.....	33
	Litteratur- och källförteckning.....	37

1 Inledning

Börskraschen i Newyork urartar till vild panik. Obeskrivliga tumultscener på torsdagen. - Hundratals millioner doll. Förloras i minuten. - Lavin av utbud - Mäklarna svimma. – *Svenska Dagbladet* 25 oktober 1929.

Ett idag allmänt känt fenomen som historiskt sett har haft en stor betydelse för framförallt västvärlden är börskraschen på Wall Street i New York den 24 oktober 1929, startskottet för en ekonomisk kris och *den stora depressionen* under 30-talet.

Det jag har intresserat mig för att forska kring, något folk förmodligen inte är lika bekanta med, är hur de svenska dagstidningarnas framställning av den ekonomiska krisen såg ut i sin omedelbara samtid. Hade man någon aning om hur djupgående konsekvenserna skulle komma att bli? Hur formulerade man sig i svenska dagstidningar om den rådande krisen? Vilken verklighet målades upp?

Kommunikation kommer alltid att vara den bärande pelaren när det kommer till politik och samhällsfrågor, ett område där media fungerar som det främsta verktyget för att nå ut till en så bred publik som möjligt. Medias rapportering är vi som publik beroende av för att kunna följa utvecklingen av en viss händelse vilket ger media makten. Att media kan vara selektiva och välja vad som ska lyftas fram i sina kanaler är ännu en maktaspekt de innehar.

Vad olika tidningar valde att framföra under 1920- och 30-talet var av högsta vikt för vilka åsikter och olika politiska uppfattningar folk skulle skaffa sig, då tidningar under den här tiden, till skillnad från idag, var den absolut främsta aktören att införskaffa sig information om omvärlden.

Förhoppningsvis kan mitt arbete fungera som ett bidrag till den bredare forskningen om mediernas makt i samhället och hur det har del i att forma folks åsikter. Än idag har det aldrig gjorts någon studie av hur börskraschen 1929 och den efterföljande ekonomiska krisen porträtterades i de svenska dagstidningarna, vilket gör mitt arbete banbrytande.

1.1 Syfte

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka hur de svenska dagstidningarna skrev om börskraschen som inträffade på Wall Street i New York 1929 och den ekonomiska krisen som uppstod i samband med denna. I detta ingår att undersöka om det finns några tydliga

skillnader mellan tidningarnas sätt att framställa den ekonomiska krisen på och om det sker någon förändring i framställningen över tid. Arbetet syftar även till att jämföra tidigare forskning om börskraschen och den efterföljande ekonomiska krisen med vad svenska dagstidningar skrev i sin direkta samtid.

1.2 Frågeställning

- Hur framställde de svenska dagstidningarna den ekonomiska krisen som uppstod efter börskraschen 1929?
- Hur såg språkbruket ut?
- Vilka åsikter lyfts fram?
- Vilka värderingar kan urskiljas ur texterna?
- Vilken verklighet målas upp?
- Fanns det en viss attityd gentemot USA? Om ja, hur såg denna ut?

1.3 Källmaterial och avgränsning

I min avgränsning av material har jag avgränsat mig till texter som berör börskraschen som inträffade i USA i oktober 1929 och den efterföljande ekonomiska krisen. I fokus står ledare och längre tidningsartiklar ur de svenska dagstidningarna *Norrskensflamman*, *Svenska Dagbladet* och *Aftonbladet* under perioden 25 oktober 1929 – 31 december 1930.

Valet av källor grundar sig framförallt på polemiken som ursprungligen råder tidningarna emellan då det politiska elementet är en huvudsaklig del av mitt arbete. Ett annat motiv till mitt val av källor grundar sig i att det var främst dessa tre tidningar som skrev om börskraschen på ett debatterande plan, i synnerhet *Svenska Dagbladet* och *Norrskensflamman*.

Ett tredje motiv är att då tidsperioden sträcker sig över mer än ett år är det nödvändigt, för att materialinsamlingsarbetet inte ska bli alltför omfattande, att de tidningar som jag valt ut finns digitaliserade, vilket dessa tre tidningar är.

Motivet vad gäller tidsperioden grundar sig på att effekterna av börskraschen nådde Sverige på riktigt först efter några månader.

2 Forskningsläge

Det mina källor visar ligger, rent innehållsmässigt, i de flesta fall nära vad som presenteras i de tidigare forskningsrapporterna. Skillnaden är att den tidigare forskningen inte studerar

medias skildring av börskraschen eller den ekonomiska krisen, utan det är i första hand ekonomiska kalkyler som har använts för att förklara dessa fenomen. Tanken är att jämföra det som framgår av arbetets resultat med det som finns att hitta i tidigare forskning.

Historikern Maury Klein från USA har skrivit artikeln *The stock market crash 1929: a review article* där han menar att de senaste 70 åren har det gjorts väldigt lite forskning om börskraschen. Klein menar att det fortfarande råder stora oenigheter bland de som har forskat om händelsen, särskilt gällande orsakerna till att börsen kraschade och till att den ekonomiska krisen blev så djupgående.¹

Det mest framstående och utförliga arbetet som gjorts kring börskraschen 1929 och dess efterdyningar är enligt många Barrie A. Wigmorens verk *The Crash and Its Aftermath: A History of Securities Markets in the United States, 1929-1933* (1985). Barrie A. Wigmore från Kanada studerade bland annat på Oxford University, University of Oregon och University of Saskatchewan. Han har förutom denna större volym på nästan 800 sidor skrivit två andra böcker inom ekonomi och även arbetat på Goldman, Sachs & c:o under ett flertal år.

I detta verk har Wigmore samlat in och sammanställt data från 142 företag som tillsammans utgjorde 77 procent av alla aktier på börsmarknaden i New York 1929-1933. Det är i första hand en ekonomisk studie där Wigmore kartlägger olika ekonomiska sektorer och marknader, år för år, för att försöka reda ut vari de största orsakerna till den ekonomiska krisen låg. Boken diskuterar även den offentliga maktens inflytande och hur man både i USA och i andra länder på olika sätt försökte att få ordning på den ekonomiska utvecklingen.

Boken *The Great Myths of 1929 and the Lessons to Be Learned* (1991) av Harold Bierman är ett annat stort och betydelsefullt verk som berör börskraschen 1929.² Harold Bierman är professor emeritus i ekonomi på Cornell University och har varit med om att bidra till över 150 böcker och artiklar inom området. Han har också jobbat som konsult åt många företag.

Precis som rubriken avslöjar vill Harold Bierman i detta verk klarlägga och avtäckta de myter som uppkommit i samband med börskraschen, myter som idag ofta tas för fakta, menar han. Mycket av bokens fokus ligger på att de största felet inte låg i själva börsmarknaden, utan i den amerikanska centralbankens beslut som togs för att försöka reda upp i krisen när väl börsen hade kraschat. Bierman menar att centralbanken var för upptagen med att försöka stoppa de spekulationer som pågick på börsmarknaden istället för att se till vilka följder som en åtstramningspolitik skulle få för ekonomin.

¹ Klein, Maury, 2001, *The stock market crash 1929: a review article*, <http://www.jstor.org/stable/pdf/3116648.pdf>, s. 325

² Ibid. <http://www.jstor.org/stable/pdf/3116648.pdf>, s.335-336

Jesper Strömbäck som är både Ludvig ”Lubbe” Nordström-professor och professor inom medie- och kommunikationsvetenskap har skrivit boken *Makt, medier och samhälle* (2009) där han vill belysa medias makt och inflytande på massans opinion. Strömbäck skriver också om hur politiken och samhällets medborgare ingår i ett sorts växelspel med varandra, där båda aktörerna har en viss makt och inflytande över den andra med hjälp utav den mediala aktören.³

Något som inte alltid är självklart är hur vi som medborgare handlar efter våra individuella moraliska och politiska uppsättningar. Hur dessa värdeuppsättningar formas och omformas har media en stor roll i, menar Strömbäck. En annan aspekt som Strömbäck tar upp är dagstidningarnas makt och inflytande över massan under 1920-talet vilket är särskilt intressant för den här uppsatsen med tanke på vilken kontext det rör sig om.⁴

3 Teori & metod

Norman Faircloughs inriktning av den kritiska diskursanalysen så som den tolkas av Winther Jörgensen och Phillips i *Diskursanalys som teori och metod*(2000) är den metod som kommer att användas för detta arbete, vars syfte är att i första hand synliggöra den lingvistisk-diskursiva aspekten hos kulturella och sociala fenomen och förändringsprocesser.⁵

Ett utmärkande drag vad det gäller Faircloughs metod är att det är en diskursanalys med särskild betoning på text där tanken är att man ska göra systematiska analyser av texters tal- och skriftspråk när man undersöker massmedia. Då analysen för detta arbete centreras kring svenska dagstidningars texter kommer ett särskilt fokus ligga på språkbruket, vilka begrepp som används och vad användningen av dessa innebär.

Den teoretiska utgångspunkten vilar på att verkligheten utformas genom avspeglingen av sociala praktiker vilka alla är diskursivt bestämda och det är inte tänkt att visa upp en bakomliggande verklighet, utan verkligheten som sådan utgörs av diskurser. Fairclough har två definitioner av diskurs som utgör den fullständiga definitionen av diskursbegreppet där den ena av dessa är av en mer abstrakt karaktär vilken säger ”*Språkbruk såsom social praktik*” medan den andra säger ”*Som ett sätt att tala som ger betydelse åt upplevelser utifrån ett bestämt perspektiv*”.⁶ En diskurs, som också innebär en *social praktik*, och dess förhållande till andra sociala dimensioner är *dialektiskt*. Det innebär att diskursen, det vill

³ Strömbäck, 2009, *Makt, medier och samhälle*, Stockholm: SNS Förlag, s. 30-32

⁴ Ibid, s. 83

⁵ Winther Jörgensen & Phillips, 2000, *Diskursanalys som teori och metod*, Lund: Studentlitteratur AB, s. 66

⁶ Ibid, s. 72

säga den sociala praktiken, speglar sociala processer och strukturer lika mycket som den är med om att forma och omforma dessa.⁷ Texternas förhållande till samhället och kulturen är dialektiskt i den meningen att texter, som ingår i den massmediala diskursen, är sociokulturellt formade samtidigt som de i sin tur konstituerar samhällets och kulturens betingelser, på sätt som kan vara antingen transformativa eller reproducerande.⁸

Inom kritisk diskursanalys ingår det alltid ett ideologiskt element, även kallat *ideologiska* effekter. Med det menas att de diskursiva praktikerna är med att reproducera och skapa ojämlika maktförhållanden bland etniska minoriteter och majoriteter, kvinnor och män och klasser. En särskilt viktig komponent när man tillämpar kritisk diskursanalys på en text är att tydliggöra maktförhållanden då det främsta syftet med denna metod är att synliggöra ojämlika maktförhållanden inom olika domäner till förmån för den förtryckte.⁹

Enligt Fairclough finns det två områden man särskilt ska fokusera på när man analyserar en diskurs; dels är det den *kommunikativa händelsen*, till exempel en tidningsartikel, film eller politiskt tal, och dels är det *diskursordningen*. Summan av de diskurstyper som tillämpas inom en social domän eller institution är vad Fairclough kallar för *diskursordningen*. Mediernas diskursordning är ett exempel på en sådan. Inom alla diskursordningar kan man finna åtskilliga diskursiva praktiker genom vilka skrift- och talspråk tillämpas, som också konsumeras och tolkas.¹⁰

Ett exempel på detta är sjukvårdsdiskursen, som tidigare varit dominerad av välfärdsdiskursen, konkurrerar nu med en rad andra diskursordningar, bland annat *marknadens diskursordning*. När marknadsdiskursen och den nyliberala diskursordningen tar plats inom sjukvårdssystemets diskursordning kan det handla om hur de som kommunicerar inom sjukvårdsdiskursen i högre utsträckning nämner sjukvårdstjänster som varor till *konsumenter*, det vill säga patienterna, istället för *medborgare*. Den här utvecklingen bland diskursordningar, hur marknadsdiskurser tar allt mer utrymme bland de diskurser som tillhör de offentliga institutionerna, kallar Fairclough för *marketization of discourse*.

I mitt fall kan man tänka sig att en tidningsartikel exempelvis beskriver hur *industrin* påverkas av den ekonomiska krisen och inte på hur *arbetaren* skulle drabbas, där det centrala

⁷ Ibid, s. 68

⁸ Fairclough, Norman, 1995, *Media discourse*, New York: St Martin's Press Inc., s. 34

⁹ Winther Jörgensen & Phillips, 2000, *Diskursanalys som teori och metod*, Lund: Studentlitteratur AB, s.69-70, 76

¹⁰ Ibid, s. 73

blir industrins förhållande till den minskade köpkraften istället för att uppmärksamma den enskildes försämrade arbetsvillkor.¹¹

3.1 Textanalytiska redskap

Den kritiska diskursanalysens huvudsakliga mål är att identifiera relationerna mellan språkbruk och social praktik. Textanalys enligt Fairclough har främst att göra med vokabulär, grammatik och satssammanhang, det vill säga textens formella drag som lingvistiskt formar diskursen. För att genomföra en textanalys presenterar Fairclough ett antal textanalytiska redskap, varav några av dessa är etos (trovärdighet), metaforer, ordval och grammatik. Den grammatiska delen består av framförallt två element: *modalitet* och *transivitet*.¹²

Hur processer och olika händelser kopplas samman, eller inte kopplas samman, med objekt och subjekt, är det *transivitet* som analyseras. Vilka ideologiska konsekvenser en viss framställningsform kan ha är det man vill klarlägga genom att kolla på transiviteten.¹³ Till exempel hade en tidning kunnat skriva ”70 gruvarbetare avskedades under fredagen” som dels är skriven i passiv form och dels utelämnar agenten som genomförde avskedandet. Det skrivs i stil med att en blixtnad från klar himmel slagit ner och ingen kan ställas till svars, ett plötsligt naturfenomen, när det i själva verket var gruvföretagets ledning som avskedade gruvarbetarna.

Analysen av *modalitet* är att se till konsekvenserna av en författares *affinitet* med, det vill säga *instämmande* med, en viss sats. En typ av modalitet, som Fairclough använder i sin kritiska diskursanalys, kan vara exempelvis graden av sanning. En analys av modalitet som sker inom den massmediala diskursen kan i fallet med detta arbete vara om en tidning skriver ”statsmaktens inflytande på penningväsendet är skadligt” istället för ”vi menar att statsmaktens inflytande på penningväsendet är skadligt”. Det förstnämnda tolkas gärna som fakta, då en kategorisk och objektiv modalitet används, när det i själva verket är en tolkning från tidningens sida. Användningen av kategoriska modaliteter både avspeglar och gynnar mediernas auktoritära position.¹⁴

¹¹ Ibid, s. 76-77

¹² Ibid, s. 75-76

¹³ Ibid, s. 87

¹⁴ Ibid, s. 88

4 Bakgrund

En högkonjunktur kantad av en väldig framtidsoptimism är de egenskaper man främst förknippar 1920-talets USA med, en tid som numera kallas för *det glada 20-talet*. Efter att det första världskriget nått sitt slut inleddes en lång tid av välbefinnande för majoriteten av amerikaner. Efterfrågan på alla sorters elektriska apparater tog fart då 60 % av alla hushåll i USA fick elektricitet och med en växande konsumtion av varor ökade också produktionen. Den goda tillväxten i utbud och efterfrågan ledde till att folk kunde köpa varor på kredit från företag, belåning som även skulle bli möjlig på börsmarknaden.¹⁵

Då tillväxten ökade också på aktiebelåningen började nya delar av den amerikanska allmänheten handla med aktier, ofta med föreställningen om att det var en i princip riskfri affär och ibland gick folk så långt som att belåna huset för att kunna genomföra sina aktieinvesteringar.¹⁶

Mellan augusti 1921 och september 1929 gick den amerikanska börsen upp med 334 %, en utveckling som innebar en ökning även i omsättningsvolymen med 1478 %, vilket till största delen berodde på aktiebelåningen. Efter att kurserna börjat anta nya höjder under inledningen av år 1929 började man som rutinerad börsspekulant peka på orimligheten hos dessa nya värden, det skulle däremot inte stoppa folk från att fortsätta handla med aktier och utvecklingen fortsatte i samma riktning.¹⁷

Detta innebar ett ökat tryck på bubblan och den 24 oktober 1929 kraschade börsmarknaden på Wall Street i New York. En dag som idag kallas för *den svarta torsdagen* då aktierna rasade, folk blev ruinerade och det mesta var kaos. Många trodde dock att det snabbt skulle återgå till ”normala” förhållanden och att det glada 20-talet skulle fortsätta som förut.

Börskraschen innebar startskottet för 30-talets stora depression. *Den stora depressionen* representerar en mörk period för framförallt västvärldens historia med djupgående konsekvenser för det allmänna välståndet i form av framförallt massarbetslöshet och de flesta är eniga om att den svåra tiden var en huvudsaklig orsak till Hitlers framgångar i Tyskland under 30-talet.¹⁸

¹⁵ Fagerfjäll, R. (2003). *Historiens största börsbubbla*. Kristianstad: Aktiespararna kunskap.

¹⁶ Colombo, J. *Stock Market Crash!*, (2012) <http://www.thebubblebubble.com/1929-crash/>

¹⁷ Field, Alexander J. (1984). “A New Interpretation of the Onset of the Great Depression.” *Journal of Economic History*, Vol. 44 Issue 2

¹⁸ Colombo, J. *Stock Market Crash!*, (2012) <http://www.thebubblebubble.com/1929-crash/>

5 Huvudstudie

5.1 Del I Den 25 oktober 1929 - 31 december 1929

En av mediernas viktigaste uppgifter är att samla in, bearbeta och sprida information om sådant som händer och sker i samhället. Den informationen ligger sedan till grund för såväl medborgare som politiska aktörer när de formar sina bilder av verkligheten och sina åsikter. Om kunskap är makt, och kunskap bygger på information, då har alltid de som kan påverka informationen och vilka den sprids till möjlighet att utöva makt.¹⁹

För att ge arbetet en kontext presenteras här en mer sammanfattande redogörelse för tidningarnas mer regelrätta nyhetsrapportering de första dagarna efter börskraschen 1929.

De två mest utmärkande dagarna under börskrisen är *den svarta torsdagen* och *den svarta tisdagen*. Den förstnämnda inträffade torsdagen den 24 oktober 1929 och brukar benämnas som startskottet för den ekonomiska krisen medan den svarta tisdagen som inträffade den 29 oktober skulle innebära ett ännu värre kursfall.

Fredagen den 25 oktober 1929 – Dagen efter den svarta torsdagen

”Börskraschen i Newyork urartar till vild panik” är rubriken som pryder *Svenska Dagbladets* förstasida den 25 oktober 1929 och det beskrivs här hur tumult har utbrutit på börsen i New York under föregående torsdag. Redan efter två timmar från det att börsen öppnade på torsdagen kastade folk i panik ut mer än sex miljoner aktier till priser på ungefär 10 procent under de lägsta noteringarna från dagen innan, skriver tidningen.

Runt 13.30 amerikansk tid kallades bankdirektörerna in till ”Morgan & c: o” för att se över vilka åtgärder som borde vidtas och trots att man med detta möte mellan bankerna lyckades lugna den panikslagna massan var stämningen mycket nervös inför stängningen av börsen.

Börstelegrafen havererade och låg till slut två och en halv timme efter med vad de faktiska priserna på aktierna var, något som bara ökade förvirringen ytterligare då börsmäklarna inte visste vad deras aktier var värda och de tvingades till att ”tvångssälja” sina kunders aktier.

”... och det väntas, att otaliga spekulanter över hela landet i afton komma att finna sig ruinerade.”²⁰

Trots det massiva bakslaget för den amerikanska börsen uttryckte sig *Svenska Dagbladet* avslutningsvis lugnt om den stundande utvecklingen av denna händelse.

¹⁹ Strömbäck, 2009, *Makt, medier och samhälle*, Stockholm: SNS Förlag, s. 13

²⁰ ”Börskraschen i Newyork urartar till vild panik” *Svenska Dagbladet* 25/10 1929

Det är känt att de flesta stora investmenttrusterna i god tid hemtagit sina vinster och nu hålla c:a 50 proc. av sitt kapital disponibelt för nya affärer. Det anses därför sannolikt att nya köp komma att företagas, och man synes ej på något håll frukta någon långvarig baissemarknad.²¹

I *Aftonbladet* var det inte på förstasidan av fredagens tidningsupplaga som artikeln ”Svart dag i Newyork” skulle gå att finna, den var placerad på deras ”Handel-industri-sjöfart”-del några sidor längre bak.

Artikelns beskrivning av händelsen är samstämmig med *Svenska Dagbladet* på de flesta punkterna, förutom ett par skillnader, bland annat man hade varit tvungna att sätta in ridande polis på Wall Street för att skingra de panikslagna folkmassorna, något *Svenska Dagbladet* inte nämner.

Följaktligen står det i *Aftonbladet* att det ”säkerligen” förekom ”åtskilliga självmord” bland folk som blivit ruinerade som en direkt följd av börskraschen, något *Svenska Dagbladet* inte nämner i sin artikel.

Vad som händer i Newyork torde knappast kunna betraktas som något annat än ett ganska välförtjänt straff för begångna försyndelser.²²

Vilka försyndelser *Aftonbladet* mer exakt menar framgår inte av texten men tidningen påstår i alla fall att börskraschen är det inte borde ses som något annat än ett ”välförtjänt straff”.

I *Aftonbladet* uttrycks det även starka åsikter kring det amerikanska psyket, ett psyke som de menar innefattas av ”... dess barnsliga gåpåaranda och optimism.”, egenskaper *Aftonbladet* menar är som gjorda för ”börsspelet” på Wall Street. *Aftonbladets* kritiska sätt att uttrycka sig kring USA fortsätter i resten av artikeln och man hävdar att det var det amerikanska psyket som var den *huvudsakliga* orsaken till att börsmarknaden krascha.

Harold Bierman Jr. blottlägger några av de myter han menar uppkommit i och med börskraschen i sin bok *The Great Myths of 1929 and the Lessons to Be Learned(1991)*, där han bland annat menar att det fanns ingen som kunde säga varför aktiekurserna rasade så drastiskt. Han menar att en viktig läxa, både av den börskrasch som inträffade 1929 och den som inträffade 1987, är att vi inte kan förutsäga aktiekursers prisskiftning med någon som helst tillförlitlighet, men att balansen mellan börsmarknadens optimism och pessimism är mycket ömtålig.²³

²¹ ”Börskraschen i Newyork urartar till vild panik” *Svenska Dagbladet* 25/10 1929

²² ”Svart dag i Newyork” *Aftonbladet* 25/10 1929

²³ Bierman Jr., Harold, 1991, *The Great Myths of 1929 and the Lessons to be Learned*, Westport, Connecticut: Greenwood press, s. 5-68, 174-5, 186

Med Biermans ord verkar *Aftonbladets* påstående rimligt, att det var den amerikanska allmänhetens *optimism* som hade drivit börsmarknaden till en orimlig utveckling och att det huvudsakligen var därför den till slut kraschade.

Det finns alltså redan på den här tiden en tendens hos *Aftonbladet* att blanda in psykologiska element i en ekonomisk dimension, något som kan vara tyckas förvånansvärt då psykologi i sig självt var ett relativt nytt fenomen under den här tiden.

I *Aftonbladet* är man, precis som i *Svenska Dagbladet*, inte oroliga över vilken effekt börskraschen kommer att få på industrierna annat än en viss ”avmattning” och att affärlivet inte kommer att påverkas nämnvärt, vilket gör att man också kan ”taga saken kallt.”

Det ska dröja ända fram till den 2 november 1929 innan *Norrskensflamman* skriver om börskraschen.

Lördagen den 26 oktober - tisdagen den 29 oktober 1929

”En milliard som stödfond i Newyork” är rubriken på *Svenska Dagbladets* förstasida under lördagen och avser en interventionsfond på en miljard dollar som de ledande bankerna i USA upprättat dagen innan för att försöka få fart på börserna igen och vid stängningstid hade stödköpen av aktier lugnat den tidigare så nervösa stämningen.

New York-korrespondenten på *Svenska Dagbladet* redogör för siffrorna som uppmättes under torsdagen och kunde konstatera att det var New Yorks ”sensationellaste” dag i den amerikanska börsens historia, rekordomsättningen landade på 13 miljoner aktier, skriver man.

Att självmord ska ha begåtts på grund av börskraschen dagen innan är uppgifter som dementeras av *Svenska Dagbladet*, uppgifter som *Aftonbladet* rapporterade.²⁴

Samma dag är det återigen först i ”Handel-industri-sjöfart”-delen som *Aftonbladet* placerar sin artikel om utvecklingen på börsmarknaden i USA och att ”Från torsdagskraschen lämnas nära nog fantastiska siffror...”²⁵

Söndagen den 27 oktober skrivs det ingenting om händelserna på börsmarknaden i någon av tidningarna.

”Newyorkbaissen väl förberedd kupp?”²⁶ heter det i *Svenska Dagbladet* på måndagen den 28 oktober och har att göra med ett rykte om att börskraschen var en planerad kupp, iscensatt av en okänd mäklarring med namnet ”The big tens” som tidigare misstänkliggjorts för att ha

²⁴ ”En milliard som stödfond i Newyork” *Svenska Dagbladet* 26/10 1929

²⁵ ”LÅGET KLARNAR I NEWYORK.” *Aftonbladet* 26/10 1929

²⁶ Ordet ”baisse” betyder i aktiemarknadssammanhang att kurserna på aktier faller eller är låga och uttalas [bä:s]. *Nationalencyklopedin*, (2017), <https://www-nese.till.biblextern.sh.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/baisse>

använt sig av ”illojala metoder” på börsmarknaden, *Aftonbladet* skriver mer kortfattat om det florerande ryktet.²⁷

”Vild baisse även i går i Newyork” är rubriken i *Svenska Dagbladets* tisdagsupplaga, med rapportering från New York-korrespondenten som skriver ”Den propp storbankerna i torsdags lyckades sätta i, ramlade ur redan vid börsens öppnande...” och att ”Dagen blev som helhet betraktad som ännu svartare än torsdagen...” skriver man i *Svenska Dagbladet*.²⁸

”Baisse i hela världen” heter det i *Aftonbladet* som till största delen är samstämmig med artikeln i *Svenska Dagbladet* men man skriver även att Sverige har utsatts för svåra kursfall, särskilt *Kreuger & Toll*, något som ej nämns i *Svenska Dagbladet*.²⁹

Onsdagen den 30 oktober 1929 – Dagen efter den svarta tisdagen

”Börskrisen nu utanför all kontroll” är rubriken i *Svenska Dagbladet* som handlar om tisdagens börsnoteringar där man skriver att omsättningen var ”fantastisk” och att bankerna var ”maktlösa”. Det kan låta som om något positivt har inträffat men det tycks vara tidens språkbruk att använda ord som ”fantastisk” även i negativa sammanhang, då börsmarknaden under tisdagen havererade fullständigt och det värsta raset dittills uppmättes denna dag.

I *Svenska Dagbladet* skrivs att ”Börsen öppnade under en lavin av utbud...” för att sedan avslutas med att mer än 16 miljoner aktier varit i omsättning och att man nu kunde förutspå att hela världens näringsliv skulle känna av effekterna av börskraschen.³⁰

”Baissen fortsätter” är artikelns rubrik i *Aftonbladets* ”Handel-industri-sjöfart”-del på onsdagen där rapporteringen till största delen är samstämmig med *Svenska Dagbladet* förutom att *Aftonbladet* återigen tar upp självmord som en följd av börskraschen. I en artikel med rubriken ”Många självmord...” skriver *Aftonbladet* att de mottagit ett specialtelegram från ”Telegraphen-Union” med uppgifter om att ”många självmord äro att anteckna.”

Att ekonomerna är överens om att det kommer att innebära en depression för affärslivet avslutar både *Aftonbladet* och *Svenska Dagbladet* sin onsdagsrapportering med och tidningarna skriver även att Kreugerkursen fallit med 63 kronor. ”Kursfallet i vissa papper var helt enkelt fenomenalt.” lyder formuleringen i *Svenska Dagbladet*.³¹

²⁷ ”Newyorkbaissen väl förberedd kupp?” *Svenska Dagbladet* 28/10 1929 & ”Newyorkbaissen en kupp?” *Aftonbladet* 28/10 1929

²⁸ ”Vild baisse även i går i Newyork” *Svenska Dagbladet* 29/10 1929

²⁹ ”Baisse i hela världen” *Aftonbladet* 29/10 1929

³⁰ ”Börskrisen nu utanför all kontroll” *Svenska Dagbladet* 30/10 1929

³¹ ”Börskrisen nu utanför all kontroll” *Svenska Dagbladet* 30/10 1929 & ”Baissen fortsätter” *Aftonbladet* 30/10 1929

Orden ”fantastiska”, ”otroliga” och ”fenomenala” vilka tidningarna använder för att beskriva kursfallet och omsättningsrekordet tycks inte ha exakt samma innebörd som med dagens språkbruk då orden idag främst förknippas med positiva händelser.

De första dagarnas artiklar från *Aftonbladet* och *Svenska Dagbladet* är för det mesta samstämmiga och språkmässigt är skillnaderna inte särskilt stora men man kan ändå tolka det som att *Svenska Dagbladet* gärna inte gör en alltför stor sak av händelserna, utan mer allmänt vill inge ett lugn hos läsaren och att det inte kommer att bli något långvarigt.

Däremot, när det handlar om saker runt om börskraschen så som det amerikanska psyket, folkmassor som skingras och självmord, antas en mer åsiktsbestämd stil och språkbruket kan te sig något friare. Från *Aftonbladets* sida är man inte rädd för att uttrycka hur börskraschen var ett ”välförtjänt straff” och man uttrycker sig även kritiskt om amerikanens ”barnsliga optimism och naivitet” medan de mer uppseendeväckande händelserna runt börskraschen gärna tonas ner i *Svenska Dagbladet*. Exempelvis skriver man inget om hur ”Ridande polis skingrar folkmassorna på Wall street” och man väljer även att dementera uppgifterna om självmord.

5.1.1 Det amerikanska psyket – roten till allt ont – *Aftonbladet*

Man såg, hur jätteförmögenheter, skapades på helt kort tid, och man vilja själv icke stå utanför. En härskara av mäklare, agenter och placeringsbolag förstod att med äkta amerikansk energi och smartness utnyttja stämningen. Alla den högre försäljningsteknikens och reklamens medel togos i anspråk för att intressera allmänheten i gamla välkända och i nybildade okända företag. Jordmånen var god och lättbrukad, och så kom lavinen i rullning.³²

Den 31 oktober 1929 publicerar *Aftonbladet* en ledare med namnet ”De svarta dagarna.” vilken berör de senaste dagarnas händelser där ett genomgående tema för de flesta av tidningens texter ska visa sig ännu en gång, nämligen det amerikanska psyket. *Aftonbladet* menar att det största felet låg hos den amerikanska allmänheten och hur det var dennes ohållbara egenskaper som hade en huvudsaklig del i att börskraschen inträffande. *Aftonbladet* pekar på hur kurserna drivits upp till en orimlig nivå som inte korresponderade med verkligheten och menar att det egentligen ”ligger i börsens natur” att kunna se i vilken riktning utvecklingen är på väg. Annat blev det den här gången.

Att så blev fallet berodde också i hög grad på psyket hos den stora amerikanska publik som dragits in i härvan, ty denna kompakta amerikanska allmänhet har uppfostrats icke

³² ”De svarta dagarna.” *Aftonbladet* 31/10 1929

till att själv tänka och bedöma utan till att köpa det som alla andra köpa och som säljes med mesta energien. Så är man van att köpa automobiler och dammsugare, och så köpte man också aktier.³³

Ett tydligt exempel på hur *Aftonbladet* använder en kategorisk och icke subjektiv modalitet då ”Att så blev fallet berodde också i hög grad på psyket...” är början på ett oomtvistligt påstående och man lägger fram sin tolkning av den amerikanska allmänhetens psyke som rena fakta. Vidare gör *Aftonbladet* anspråk på rätten att döma ut ett helt folks uppfostran genom att skriva ”... ty denna kompakta amerikanska allmänhet har uppfostrats till att icke själv tänka och bedöma utan till att köpa det som alla andra köpa...”

Det är ännu icke klarlagt om – såsom det påståtts – bankerna och de stora finansföretagen använde dessa haussens sista veckor för att lasta av sina egna spekulativa engagemang på den stora okritiska allmänheten.

Haussen var ju uppbyggd på den breda amerikanska publikens fasta övertygelse om, att det allmänna välståndet och industriens produktion voro oavbrutet stigande, och det var först när detta ’faktum’ började dragas i tvistemål, som marknaden föll samman.³⁴

Enligt *Aftonbladet* berodde börsmarknadens goda förhållanden på den amerikanska allmänhetens *övertygelse* om att kurserna skulle fortsätta i en uppåtgående riktning och när amerikanen började ana oråd visade sig detta på marknaden som ”föll samman”, menar *Aftonbladet*. Det kan tolkas som att *Aftonbladet* menar att de med insyn i börsmarknadens utformning ”passade på” att få med sig så många som möjligt på det sjunkande skeppet när de anade att börserna snart skulle krascha.

Återigen har påståendet från *Aftonbladet* en väldigt hög grad affinitet av sanning och man använder en kategorisk och objektiv modalitet. Påståendet om att börsmarknaden beror på det amerikanska folkets övertygelse förstärks sedan ytterligare.

På en gång tycks hela publiken ha gripits av den tanken, är det slut med de goda tiderna? Gå vi mot en lågkonjunktur? Mera behövdes icke.³⁵

Därefter väljer *Aftonbladet* att publicera två intervjuer vilka båda styrker påståendet varav en en artikel från den 5 november 1929 då en amerikansk storbank vid namn ”Guaranty Trust Co. of Newyork” kommenterar börs krisen. *Aftonbladet* citerar bankens uttalande som menar att allmänhetens ökade investeringar låg bakom aktiekursernas väldiga stegring strax innan börs kraschen.

³³ ”De svarta dagarna.” *Aftonbladet* 31/10 1929

³⁴ ”De svarta dagarna.” *Aftonbladet* 31/10 1929

³⁵ ”De svarta dagarna.” *Aftonbladet* 31/10 1929

Här måste man återigen komma ihåg att denna allmänhet på sista tiden i hög grad ändrat karaktär. För att låna en av dagens populäraste fraser kan man säga att det amerikanska folket gripits av >investeringsfeber<, dels som följd av de stora köpen av statsobligationer under kriget och dels som följd av de senaste 10 årens förvirrade inkomstbegrepp.³⁶

Man pratar här alltså om ”investeringsfeber” och hur det drabbat den amerikanska allmänheten och den psykologiska aspekten lyfts fram ännu en gång.

Att den amerikanska allmänheten ska ha skiftat karaktär vid den här tiden är något Alexander Dana Noyes kan intyga. Noyes befann sig ständigt nära Wall Street när han jobbade som finansredaktör på *New York Times* mellan 1920-1945 och förutom att han ska ha varit bland de mer kritiska mot börsmarknaden och dess utveckling räknas han som en av den tidens mest skarpsinniga journalister inom ekonomi.

In March 1929, banker Paul Warburg blasted the "orgies of unrestrained speculation" and predicted that, unless checked, they would "bring about a general depression involving the entire country." As Noyes remembered it, the warning "first caused alarm, then indignation, and presently, when the stock market resumed its upward rush, expression of supercilious contempt."³⁷

Noyes var en av de som varnade för att börsspekulationerna gått för långt och påpekade hur en psykologisk förändring infunnit sig hos folk, även bland de mer professionella inom börsvärlden som stött på liknande situationer tidigare. Noyes menade att de allra flesta höll fast vid illusionen om att den uppåtgående kurvan på marknaden aldrig skulle ge sig, så hårt höll man fast vid denna illusion att de som gick ut och varnade för att kurserna var farligt orimliga i många fall blev ignorerade och ibland även föraktade.

Utvecklingen på fondmarknaden har således under dessa år i betydande grad bestämts av en om köp och försäljning fullständigt okunnig allmänhet. Denna samma allmänhet lät sig psykologiskt påverkas och löpte och sålde i massa utan något klart begrepp om orsakerna härtill. Det psykologiska elementet i fondhandeln har på det hela taget mångdubblats.³⁸

Här påstås det att allmänheten ”... lät sig psykologiskt påverkas...” och man menar att detta fenomen av psykologisk karaktär har ”mångdubblats”. Vad detta ”psykologiska element” innebär är inget *Aftonbladet* klargör för och inte heller på vilket sätt det ska ha

³⁶ ”Amerikansk storbank om börs krisen.” *Aftonbladet* 5/11 1929

³⁷ Noyes, Alexander Dana, 1938, *The Market Place: Reminiscences of a Financial Editor*, Boston, s. 323-324, 343

³⁸ ”Amerikansk storbank om börs krisen.” *Aftonbladet* 5/11 1929

”mångdubblats”, återigen håller de sig inte för att kalla den amerikanska allmänheten för ”fullständigt okunnig”.

Trots dessa oklarheter runt de psykologiska fenomenens mer exakta innebörd framställs satsen med en hög grad av affinitet och *Aftonbladet* använder en kategorisk och objektiv modalitet med en hög grad av säkerhet i sitt sätt att uttrycka sig. Konsekvensen av detta blir att påståendet om vilka de bakomliggande orsakerna för börskraschen var framstår som fakta när det egentligen är en tolkning från *Aftonbladets* sida.

Den 14 november 1929 publicerar *Aftonbladet* artikeln ”Börskrisen en masspsykos; vårt land har ej något med saken att skaffa.” vilket är en internationellt känd finansmans utlåtande om börskraschen. Anmärkningsvärt är att *Aftonbladet* inte skriver ut namnet på denna ”... en av vårt lands mest betydande finansmän med internationellt rykte...” som de beskriver denne.

Finansmannen menar att det är främst i USA som man kommer märka av börskraschens följder, ej i Sverige, och han menar dessutom att den ekonomiska krisen snart kommer att vara över. Återigen handlar börskraschen om något psykologiskt fenomen, i det här fallet en ”masspsykos”.

Amerika har fullständigt tappat huvudet och från Newyork vräkas aktierna ut över hela världen. Varje börs har fått sin släng av slevan och kurserna falla.³⁹

Sett till resten av artikeln kan man tolka det som om *Aftonbladet* med hjälp av den hemlige finansmannens utlåtanden uppmanar läsaren till att köpa fler aktier trots händelserna på börserna i USA när de skriver ”Börssituationen är otrevlig. Men den som har pengar att köpa nu, är ju lycklig...”

Man skriver även att Kreuger & Toll, trots sina utländska aktier, inte har påverkats utan står starka med sitt kapital över hela världen. Bröderna Kreuger står under den här tiden som ägare av *Aftonbladet* och Ivar Kreuger skall ha haft planer på att skaffa sig monopol över tidningarna i Sverige med avsikten att ställa Kreugerkoncernen i bättre dager och sälja fler aktier.⁴⁰ Hösten 1931 var alla tre tidningarna *Aftonbladet*, *Svenska Dagbladet* och *Stockholms-Tidningen* i Kreugerbrödernas ägo.⁴¹

Den 4 december 1929 publicerar *Aftonbladet* artikeln ”Hoovers bekymmer” som är en nyhetsrapportering av vad president J. Edgar Hoover i USA sa i sitt tal vilket berörde inrikespolitiska ärenden.

³⁹ ”Börskrisen en masspsykos; vårt land har ej något med saken att skaffa.” *Aftonbladet* 14/11 1929

⁴⁰ <http://www.aftonbladet.se/amc/stefan/hist.html>

⁴¹ Gustafsson, Karl Erik & Rydén, Per, 2001, *Den svenska pressens historia III: Det moderna Sveriges spegel (1897-1945)*, Stockholm: Ekerlids förlag, s. 229-230

Ehuru Hoover ger uttryck åt den obligatoriska optimismen kan man icke undgå att lägga märke till betydande bekymmer, som trycker förf.⁴²

Värt att lägga märke till här är "... den obligatoriska optimismen." som återigen bekräftar *Aftonbladets* bild av den amerikanska allmänheten men också att det finns en antydning till att det optimistiska skenet nu på grund av krisen är svårare att hålla uppe.

Börskrisens verkningar är ett hett ämne och *Aftonbladet* kan inte heller hålla sig från att ge uttryck för sin syn på den rådande stämningen i USA när de skriver att det ej råder "olust i landet" men att det däremot finns det en antydning till "självrannsakan".

En mindre artikel i *Aftonbladet* med namnet "Amerikansk optimism." handlar om hur man som "stimulans mot depressionen" i USA har börjat använda sig av "allehanda Coué-metoder för att få sig själv och andra att inse, att det alls icke råder någon kris." Ett exempel på en sådan metod är en särskild knapp som det står "business is good" på. *Aftonbladet* skriver att "Ju svartare en dag varit på börsen, desto större åtgång har knappen haft..." och man skriver att när en börsspekulant blir ruinerad på börsen i USA ljuder en gonggong från börsgalleriet då "alla affärer avstanna, och bankrutten tillkännagives."⁴³

Namnet Coué kommer från den franske psykoterapeuten och apotekaren Émile Coué som tog fram en behandlingsmetod för att öka självkänslan hos folk under 20-talet, även kallad Couémetoden.⁴⁴ Enligt Frederick Lewis Allen, som publicerade en bok kring 1920-talets börskrasch redan 1931, var det på begäran av president Hoover som man började ta in dessa Coué influerade metoder för att försöka få rätt på ekonomin igen. Även om Allen hyllade Hoovers lite mer alternativa metoder var dessa dömda att misslyckas, då bristerna i ekonomin redan var så djupt rotade.⁴⁵

5.1.2 Allt är i sin ordning – *Svenska Dagbladet*

Allt som händer på börsmarknaden är av naturligt slag och den krasch som inträffade kommer knappast få några större effekter på ekonomin, menar *Svenska Dagbladet* i sin ledare från den 31 oktober 1929.

Den ekonomiska utvecklingen har varit så framgångsrik och strålande vacker, att den kanske bäst karaktäriseras av en amerikansk finansmans uttalande, att han i 30 års tid

⁴² "Hoovers bekymmer" *Aftonbladet* 4/12 1929

⁴³ "Amerikansk optimism." *Aftonbladet* 28/12 1929

⁴⁴ *Nationalencyklopedin*, <https://www-ne-se.till.biblextern.sh.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/emile-coue>

⁴⁵ Klein, Maury, 2001, <https://www.jstor.org/stable/pdf/3116648.pdf>, s.341

gått och väntat på ett allvarligt bakslag i denna enastående konjunktur utan att dock hans farhågor besannats. Det är icke troligt att det kommer nu heller.⁴⁶

I denna ledare hänvisar man till en ”amerikansk finansmans uttalande”, en tolkning man kan göra av detta är att *Svenska Dagbladet* använder en auktoritet på området för att styrka sitt påstående ytterligare. Det är ett ofta förekommande moment i texterna från både *Svenska Dagbladet* och *Aftonbladet* att man stödjer sina tolkningar av det ekonomiska läget med ekonomers uttalanden om det rådande läget.

Redan i mars förra året talade börstelegrammen från Newyork om "orgier" i hausse på fondbörsen, som vissa dagar liknade ett "dårhus". Någon gång skulle likvideringen av dessa dårskaper komma, och det var klart att ju längre det dröjde, desto större skulle katastrofen bli. Vad som nu inträffat kan därför icke väcka någon förvåning.⁴⁷

Börskraschen var väntad, därför bör ingen förvånas något vidare och satsen ”Någon gång skulle likvideringen av dessa dårskaper komma...” kan man tolka som väldigt likt det *Aftonbladet* skrev dagen efter börskraschen, att det var ett ”välförtjänt straff för begångna försyndelser”.

Det kan tyckas att ordvalen ”orgier”, ”dårhus” och ”dårskaper” i en ledare som berör börskrisen är anmärkningsvärda och man kan fråga sig vilken effekt *Svenska Dagbladet* kan tänkas vilja uppnå genom att använda dessa uttryck. I varje fall finns det en förklaring för användningen av ordet ”orgie” i börsmarknadssammanhang, vilket betyder att det var en ”orgie av spekulationer” som förelåg på börsmarknaden. Det var en för tiden tämligen allmänt accepterad teori att aktiekurserna hade nått så orimligt höga nivåer på grund av aktiespekulationerna.

Denna teori bekräftades delvis av Robert Sobel i *The Great Bull Market: Wall Street in the 1920s*(1968) där han försöker reda upp i det kluster av myter han menar florerat runt börskraschen. Sobel menade att det största felet låg, inte hos en olycklig börsmarknad, utan i en ohälsosam relation mellan affärer och aktiespekulationer, där mäklarnas lån blev den främsta anledningen till att börserna till slut kraschade.⁴⁸

Det är ju många förmögenheter som gått till spillo och därmed mycken köpkraft, som kommer att minska många industriers avsättning och reducera handeln.⁴⁹

⁴⁶ ”En brusten bubbla.” *Svenska Dagbladet* 31/10 1929

⁴⁷ ”En brusten bubbla.” *Svenska Dagbladet* 31/10 1929

⁴⁸ Sobel, Robert, 1968, *The Great Bull Market: Wall Street in the 1920s*, s. 9-12; Klein, Maury, 2001, *The Stock Market Crash of 1929: A Review Article* <https://www.jstor.org/stable/pdf/3116648.pdf>, s. 334-335

⁴⁹ ”En brusten bubbla.” *Svenska Dagbladet* 31/10 1929

Följaktligen nämns inte de som arbetar på industrierna, det vill säga *arbetarna*, någonstans i ledaren, utan enbart att *industrierna* förlorar ”mycken köpkraft”, vilket bör säga en del om *Svenska Dagbladets* värderingar. I och med att industriernas avsättning minskar och att handeln avtar, skulle den logiska följderna av detta kunna vara att också industriarbetarnas villkor försämras.

Emellertid får man ej förglömma att denna börskrasch endast är en bortrensning av en osund överspekulation, som tagit de mest våldsamma former, och ej en föregångare till en inbrytande lågkonjunktur. Såvida de amerikanska bankrapporterna ej innehålla skönmålningar, som icke motsvara läget, är detta sunt och industrin i allmänhet fortfarande väl sysselsatt, ehuru en viss avmattning börjat ge sig tillkänna.⁵⁰

Det finns återigen en hög grad av affinitet med satsen när *Svenska Dagbladet* använder en kategorisk och objektiv modalitet när de dels skriver att ”... denna börskrasch endast är en bortrensning...” och ”...ej en föregångare till en inbrytande lågkonjunktur.”. Det är otvivelaktigt och man skriver det som om att det inte finns någon annan tänkbar utgång på börskraschen.

Blockcitatet är även ett tydligt exempel på hur man i sitt språkliga uttryckssätt ej kopplar händelsen till något subjekt eller objekt och det finns därmed ingen agent att ställa till svars för det inträffade. Då man skriver att börskraschen ”endast är en bortrensning” kan det låta som om det skedde med nödvändighet av naturen och inget som människan hade kunnat förhindra. Exempelvis kan en tsunami ske utan att vi människor kan styra över detta inträffande naturfenomen skapat av naturen, men däremot kan människor ställas till svars för en börskrasch, då det är vi som har utformat börsmarknaden. Att avgöra vilka de ideologiska konsekvenserna av detta kallas att analysera transivitet och man skulle exempelvis kunna säga att om roten till problemet med börskrascher ligger i kapitalismens utformning, då gynnas kapitalismen av att ingen ställs till svars för det inträffade, som i *Svenska Dagbladets* text, och detta är i så fall den ideologiska konsekvensen.

Det man med satsen säger i ett något enklare ordalag, är att börskraschen inträffade och det var bra för den skulle till slut behöva inträffa ändå och det är en börskrasch som inte kommer att få några större effekter på konjunkturen utan enbart en depression på några månader för *affärslivet*. Särskilt kommer det inte få några större effekter på svensk ekonomi då de svenska kurserna är sunda och den optimistiska synen på de ekonomiska framtidsutsikterna gör sig återigen gällande i *Svenska Dagbladet*.

⁵⁰ ”En brusten bubbla.” *Svenska Dagbladet* 31/10 1929

Meningen efter skriver *Svenska Dagbladet* med ett visst förbehåll om framtidsutsikterna att ”Såvida de amerikanska bankrapporterna ej innehålla skönmålningar, som icke motsvara läget...” och en annan tolkning av detta kan vara att *Svenska Dagbladet* ifrågasätter tillförlitligheten hos de bankrapporter som tillhandahållits av det amerikanska bankväsendet.

Hittills är tonen och attityden gentemot USA liknande den i *Aftonbladet* då de båda tidningarna tycks se ner på amerikanen med antingen dess ”barnsliga optimism och gåpåaranda” eller att de stod som ansvariga för det ”dårhus” som förelåg på börsmarknaden och båda tidningarna tycks även vara samstämmiga på punkten om att USA hade gjort sig förtjänta av börskraschen.

I alla händelser har man nu fått bort en utväxt på det ekonomiska livet, som behöve avlägsnas.⁵¹

Intressant är hur *Svenska Dagbladet* här skriver om börskraschens inträffande som ett kirurgiskt ingrepp i ”det ekonomiska livet” och man skulle kunna dra paralleller till hur synen på mänskliga ingrepp såg ut på många håll under 1920- och 30-talet. Exempelvis rasbiologi som fick ett eget institut i Sverige 1921 eller lobotomi som blev en populär metod i slutet av 1930-talet, två områden som båda hade för avsikt att ”avlägsna” något hos människan.

I *Svenska Dagbladet* den 9 december 1929 skriver man om börskrisens rekordartade omfattning som ”med sina miljarddimensioner givetvis varit ett särskilt tacksamt objekt för vår tids sensationslust” och att det är siffror som varit till gagn för allmänhetens fantasi.

Att en sådan förlust skulle komma var ju alldeles naturligt och borde icke på något sätt kunnat verka överraskande.⁵²

Att börskraschen inträffade ”var ju alldeles naturligt” menar *Svenska Dagbladet* vilket visar att tidningen återigen ej kopplar en viss händelse till ett objekt eller subjekt vilket innebär att man ännu en gång utelämnar agenten som ansvarar för det inträffade.

En vidare analys man kan göra av detta är att så länge man inte går till botten med problemet och fortsätter att kalla det för något ”naturligt”, som *Svenska Dagbladet* gör, kommer problemet aldrig att försvinna. Att börsmarknaden kraschar ingår i systemets utformning vilket betyder att om man inte förändrar systemet kommer börskraschen alltid att vara ett återkommande moment. Att *Svenska Dagbladet* ej kopplar händelsen till ett objekt, innebär att problemet kvarstår och reproducerar sig, detta är *den ideologiska konsekvensen*.

⁵¹ ”En brusten bubbla.” *Svenska Dagbladet* 31/10 1929

⁵² ”Den stora börskrisens verkningar.” *Svenska Dagbladet* 9/12 1929

Avmattningen i den industriella högkonjunkturen medför emellertid att industriernas kapitalbehov minskas. Den ständigt flytande strömmen av nya besparingar kommer därför åter att ställa kapital till byggnadsverksamhetens förfogande, och man borde kunna hoppas, att bostadsbyggandet till följd härav åter kommer igång, så snart vintern är över.⁵³

Att döma av språkbruket i *Svenska Dagbladet* tycks det framgå att tidningen lägger störst vikt vid att se till industriägarnas intresse, även för att de som arbetar på industrin aldrig nämns i texten. En logisk följd av att ”industriernas kapitalbehov minskas” borde ju vara, kan man tycka, att de som arbetar på industrierna också drabbas av avmattningen.

Genom att beskriva hur börskraschen var väntad och att det som inträffade var helt naturligt kan *Svenska Dagbladet* framstå som att vilja inge ett lugn hos läsaren, både sett till språkbruket och den optimistiska synen på framtiden. Tidningen påtalar ofta hur det för Sveriges del ser väldigt bra ut på börsmarknaden och mycket hopp läggs till byggnadsverksamheten och att denna ska vara till stor hjälp för det ekonomiska läget så fort den är återställd vilket man tror att den ska vara ”... så snart vintern är över.”. *Svenska Dagbladet* hämtar precis som *Aftonbladet* ofta stöd för sina påståenden genom uttalanden från den tidens ekonomer och framgångsrika finansmän.

Svenska Dagbladet skriver i sin ledare ”Konjunkturer och statsfinanser” från den 13 december 1929 att Sveriges beskattningsbara belopp har stigit med 9,4 % och är ett bevis för att det har varit ett bra år för Sveriges finanser. Därför behöver man förmodligen inte oroa sig för att vi ska gå in i en lågkonjunktur, så länge världens centralbanker handlar rätt rent ekonomiskt, skriver tidningen.

Konjunkturkurvan är icke någon ödesbestämd väg, som världshushållningen utan vidare har att genomvandra, utan den är i allra högsta grad beroende på vårt ekonomiska handlande, och då utan tvivel, i synnerhet i förevarande fall, i främsta rummet på centralbankernas sätt att sköta penningväsendet.⁵⁴

Ett förtydligande av vad som avses med ”... centralbankernas sätt att sköta penningväsendet.” är att *Svenska Dagbladets* anser att den offentliga makten inte ska införa en stramare diskontopolitik⁵⁵ då de menar att det kan dra ner de svenska prisnivåerna, desto friare tyglar för näringslivet, desto bättre, resonerar *Svenska Dagbladet*.

⁵³ ”Den stora börskrisens verkningar.” *Svenska Dagbladet* 9/12 1929

⁵⁴ ”Konjunkturer och statsfinanser” *Svenska Dagbladet* 13/12 1929

⁵⁵ ”Diskontopolitik - kreditpolitiskt medel under Riksbankens ansvar. Diskontopolitiken avser de räntevillkor som Riksbanken tillämpar gentemot banker eller andra kreditinstitut för upplåning av reserver.” *Nationalencyklopedin*, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/diskontopolitik>

I *Svenska Dagbladets* ledare ”Statsmakt på avvägar.” från den 31 december 1929 ska tonläget skruvas upp ytterligare när man återigen går till angrepp mot den åtstramningspolitik man från statsmakten och president Hoover i USA tar i bruk för att försöka lösa den ekonomiska krisen. *Svenska Dagbladet* menar att det är en av statsmaktens mest ”uregna” uppgifter att sköta penningväsendet och att detta till slut kommer att utlösa en verklig depression om det i USA får fortsätta så.

Fallet är i själva verket en illustration till en i vår tid mycket allmän företeelse: under åsidosättande av sina väsentliga uppgifter griper statsmakten begärligt efter varje tillfälle att lägga under sig områden, som tillhöra det enskilda näringslivet, och befinner sig därmed med eller mot sin vilja ständigt på glid mot en socialism, vars mål är att i denna riktning löpa linan ut.⁵⁶

Svenska Dagbladet menar att det är en modern och ”allmän företeelse” att länder runt om i världen allt oftare låter den offentliga makten lägga det de menar är dess ”väsentliga uppgifter” åt sidan. En tolkning av texten kan vara att *Svenska Dagbladet* antingen anser det bara vara en ”fas” inom världspolitiken eller att de uttrycker en oro över vilken riktning världen är på väg då det dessutom är första gången sedan börskraschen inträffade som *Svenska Dagbladet* nämner socialism. *Svenska Dagbladet* menar att målet med socialism är att ”löpa linan ut” vad det gäller statsmaktens inflytande och därmed ta ansvar för områden som de menar ”tillhöra det enskilda näringslivet”. Det hela är ett tydligt ställningstagande mot socialism och det görs gällande att *Svenska Dagbladet* är en högerprofilerad tidning.

5.1.3 – Nu finns det inget som kan rädda oss, förutom proletariats diktatur! – *Norrskensflamman*

Norrskensflamman rapporterade ingenting om börskraschen i USA förens den 2 november 1929 i form av en liten artikel på fyra meningar placerat på tidningens sista sida med rubriken ”Börskraschen i U.S.A. - Börshajarna i farten igen.”⁵⁷ Därefter skulle det dröja fram tills en ledare från den 31 december 1929 då *Norrskensflamman* påtalar hur börskraschens följder kommer att komma med full fart och att det inte finns någon eller något som kan stoppa det.

Norrskensflamman var den första av de tre tidningarna som hävdade att detta var ”inledningen till en världsomfattande kris” medan *Aftonbladet* och *Svenska Dagbladet* vid

⁵⁶ ”Statsmakt på avvägar.” *Svenska Dagbladet* 31/12 1929

⁵⁷ ”Börskraschen i U.S.A. - Börshajarna i farten igen.” *Norrskensflamman* 2/11 1929

den här tiden hävdade att det endast borde innebära en kort periods ”avmattning för industrierna och handeln”.

Att kapitalismens stabilisering är synnerligen relativ bevisas av den amerikanska börskraschen, som i en gång grusat så många kapitalistiska förhoppningar och som är inledningen till en världsomfattande kris, som icke kommer att neutraliseras av de allra skickligaste manövrer från bankernas sida utan framtvingar kapitalismens enda "lösning" det nya imperialistiska kriget.⁵⁸

Det är upp till ödet att bestämma vilka proportioner den stundande ekonomiska krisen kommer att få, skriver *Norrskensflamman*. Graden av affinitet med satsen är av hög när man skriver "... som är inledningen till en världsomfattande kris" då det inte finns något tvivel i uttryckssättet och det framstår som rena fakta när detta egentligen var en tolkning från *Norrskensflamman*. Trots att det skulle visa sig vara en riktig förutsägelse om att en världsdepression nalkades är det återigen ett bevis på hur massmedia använder sig av kategoriska och objektiva modaliteter i sitt sätt att formulera sig på.

Den enda möjligheten för kapitalismen att reda upp i krisen är framkallandet av "det nya imperialistiska kriget", menar *Norrskensflamman*, vilket är ännu ett exempel på hur en kategorisk och objektiv modalitet kommer till användning.

En tydlig skillnad mellan *Norrskensflamman* och *Svenska Dagbladet* är deras åsikter om bankernas möjlighet att reda upp den ekonomiska krisen, åsikter som båda tidningarna uttrycker i december 1929. *Norrskensflamman* menar att inte ens "... av de allra skickligaste manövrer från bankernas sida"⁵⁹ finns det någon chans att få ekonomin på rätsida igen medan *Svenska Dagbladet* ansåg i sin ledare från den 13 december 1929 att den ekonomiska krisens utveckling i synnerhet beror på "... centralbankernas sätt att sköta penningväsendet".⁶⁰

5.2 Del II 1930 – *Svenska Dagbladet & Norrskensflamman*

Det bör nämnas att *Aftonbladet* publicerade allt mindre texter om den ekonomiska krisen efter de första dagarnas nyhetsrapportering om börskraschen och efter årsskiftet 1929/1930 var det tämligen glest. Därför kommer del II av huvudstudien (1 januari – 31 december 1930) i huvudsak bestå av texter från *Norrskensflamman* och *Svenska Dagbladet*.

⁵⁸ "Kapitalismens 'berättigade synpunkter'" *Norrskensflamman* 31/12 1929

⁵⁹ "Kapitalismens 'berättigade synpunkter'" *Norrskensflamman* 31/12 1929

⁶⁰ "Konjunkturer och statsfinanser" *Svenska Dagbladet* 13/12 1929

5.2.1 Våren 1930

Efter ett längre uppehåll på nästan fem månader hos *Aftonbladet*, *Svenska Dagbladet* och *Norrskensflamman* av att inte ha skrivit om den ekonomiska krisen publicerar *Svenska Dagbladet* en ledare med rubriken ”Ekonomiska utsikter” den 22 april 1930.

Det är ingalunda lätt att skaffa sig en riktig maning om det nuvarande världsekonomiska läget och om utsikterna till en förbättring under den närmaste framtiden.⁶¹

Ledaren inleds med denna förändrade bild av framtiden och jämsides med den optimism som var tydlig innan årsskiftet 1930 kan man även skönja en viss pessimism över hur det ekonomiska läget skall bli bättre. Det är dittills första gången sedan börskraschen inträffade som *Svenska Dagbladet* uttrycker sig mindre säkert om framtiden.

I början av december 1929 uttryckte *Svenska Dagbladet* en stark tro om att nedgången inom byggnadsverksamheten skulle vara över efter vintern och den 22 april 1930 tas ämnet upp på agendan igen, dock utan att ha blivit bättre. *Svenska Dagbladet* är trots detta fortsatt optimistisk kring vilka effekter bostadsbyggandet ska ha för ekonomin.

När depressionen på detta område en gång övervunnits och byggnadsverksamheten åter fått en normal omfattning, då skall det nog komma att visa sig att världen icke besitter något överflöd på kapital.

Bland de faktorer som Barrie A. Wigmore listar upp i sin bok vilka han menar ha varit avgörande för den ekonomiska utvecklingen under åren 1929-1933 återfinns bland annat centralbankernas åtstramningspolitik och nedgången inom byggnadsverksamheten. Han menar dock att dessa områden hade haft problem i årtal och inte ensamt kunde stå för varken de höjder eller nedgångar som börsmarknaden stött på.⁶²

De kapitalexporterande länderna måste därför eftersträva att hålla sin kapitlexport så stabil som möjligt och undvika alla våldsamma förändringar i densamma. Särdeles olämpligt är säkerligen varje offentligt ingripande i kapitlexporten.⁶³

Svenska Dagbladet uppmanar återigen till ett så fritt flöde som möjligt vad det gäller handel mellan exporterande länder och ”Särdeles olämpligt är säkerligen varje offentligt ingripande...” är något man alltjämt håller fast vid.

⁶¹ ”Ekonomiska utsikter” *Svenska Dagbladet* 22/4 1930

⁶² Wigmore, Barrie A., 1985, *The Crash and Its Aftermath: A History of Securities Markets in the United States, 1929-1933*, Greenwood Press: Westport, Connecticut, s. 26-31, 529-530

⁶³ ”Ekonomiska utsikter” *Svenska Dagbladet* 22/4 1930

Avslutningsvis skriver *Svenska Dagbladet* att så länge man överlever svårigheterna av ”... psykologisk, marknadsteknisk och politisk art.” är man optimistiska över att krisen ska ordna upp sig, men i realiteten skulle krisen bara bli värre och nådde sin botten 1933.⁶⁴

5.2.2 Sommaren 1930

I *Norrskensflamman* den 31 juli 1930 låter det annorlunda när man i en längre text med rubriken ”Krisen korsar kapitalisternas beräkningar” hävdar att den ekonomiska depressionen drar med sig en kris som aktualiserar det ”nya kriget”. Det är ”nödår för kapitalismen” och man påtalar återigen risken för att ett nytt krig ska utbryta, en risk som ökar i takt med att krisen blir värre.

Krisen kan endast lösas av kapitalismen genom ett nytt krig, varnar *Norrskensflamman* för, då de menar att man med ett nytt krig kan skapa nya jobb genom att sysselsätta de arbetslösa med att sitta i skyttegravarna eller jobba inom krigsindustrin.

Men ändå inbillade sig borgarna sig att det inte var så farligt, ja, att Sverige inte alls skulle beröras av depressionen.

Just krisen, som aktualiserar kriget i ovanligt skärpt grad aktualiserar också fascismen.

Mot fascismen och krigsförberedelserna måste hela arbetarklassen gå till kamp.⁶⁵

Ofta förknippar *Norrskensflamman* kapitalismen med något ont och man är starkt övertygad om hur kapitalismen fungerar för att överleva. Kapitalismen kommer alltid att leda till en kris i form av antingen ett krig eller en kris av ekonomisk natur och *Norrskensflamman* hävdar även att fascismen får ett större inflytande på grund av krisens utveckling då krig ”aktualiserar” fascismen. Återigen finns det inget tvivel runt det man påstår kommer att hända och man uttrycker sig med en hög grad av säkerhet i sina påståenden.

I *Norrskensflamman* från den 15:e augusti 1930 skriver man i ledaren ”Socialdemokraterna och arbetslösheten” att den ekonomiska krisen nu drabbat även Sverige och den svenska industrin.

Nästan varje dag har vi bringat meddelanden om fabriker som stoppat eller inskränkt driften. Detta är fakta som arbetarna själva känner och som mera än alla finansexperters utredningar om marknadsläget övertygar dem om att den ekonomiska världskrisen har nått också Sverige.⁶⁶

⁶⁴ <https://www.worldsocialism.org/spgb/socialist-standard/1970s/1979/no-902-october-1979/great-crash-1929>

⁶⁵ ”Krisen korsar kapitalisternas beräkningar” *Norrskensflamman* 31/7 1930

⁶⁶ ”Socialdemokraterna och arbetslösheten.” *Norrskensflamman* 15/8 1930

Enligt *Norrskensflamman* finns det en klar motsättning mellan vad arbetarna ”själva känner” vad det gäller den ekonomiska krisens följder och vad ”alla finansexperters utredningar” säger. De skriver att ”stabiliseringsprofeterna på Luntmakaregatan” har haft fel när de påstod att krisen inte ens existerade och att den knappast kunde drabba Sverige.

Vidare skriver *Norrskensflamman* att socialdemokraterna har fungerat som ”agenter för borgarklassen” när de hjälpte ”arbetsköparna” och tidningen menar att man har inbillat arbetarna till att tro att rationaliseringen⁶⁷ skulle minska arbetslösheten. Så blev inte fallet, skriver man, utan de enda som ser krisen och hur arbetslösheten bara har ökat är arbetarna, menar *Norrskensflamman*. Socialdemokraterna har bara vilselett arbetarna att tro något annat och det är bara kommunisterna som har sett vad rationaliseringen skulle få för följder. Därmed är kommunisterna de enda man kan ha tillit till, skriver man.

Vilka är det som ända tills nu, då siffrorna inte längre låter sig negligeras, har försökt att inge arbetarna optimism vis à vis kapitalismens stabilitet? Jo, just socialdemokraterna.⁶⁸

5.2.3 Hösten 1930

En tydlig ledstjärna för *Norrskensflamman* är Sovjetunionen, ett land som ofta beskrivs som en förebild. Bland annat i en ledare från den 27 oktober 1930 hyllar man socialismen i Sovjetunionen och manar på läsaren att det är nu alla proletärers angelägenhet att följa det sovjetiska exemplet.

Det socialistiska uppbyggets framgångar i Sovjet-Unionen gör, att det kapitalistiska systemets världskris visar sig ännu tydligare.⁶⁹

Sovjetunionen var det land som klarade sig bäst ur den ekonomiska krisen⁷⁰, något *Norrskensflamman* tydligt uppmärksammar men som varken *Svenska Dagbladet* eller *Aftonbladet* nämner.

I *Norrskensflamman* den 4 november 1930 publiceras ledaren ”Kapitalistisk lågkonjunktur är revolutionär högkonjunktur.” där man håller fast vid att den ekonomiska teori framlagd av nationalekonomer som försöker ”förhärliga” kapitalismens utformning är ”vetenskapligt

⁶⁷ Ordet ”rationalisering” betyder att man sätter in åtgärder för att produktiviteten i en verksamhet ska bli effektivare, antingen genom att öka produktionen utan att använda fler resurser eller genom nedskärning. de Geer, Hans, <https://www-ne-se.till.biblextern.sh.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/rationalisering>

⁶⁸ ”Socialdemokraterna och arbetslösheten” *Norrskensflamman* 15/8 1930

⁶⁹ ”Sovjets dumping” *Norrskensflamman* 27/10 1930

⁷⁰ http://sourze.se/2007/01/31/1930-talets-sovjet---en-tigerekonomi__64450

ohållbar”. *Norrskensflamman* menar att ”verkligheten alltid hinner ikapp” den ”logiska beviskedja” de borgerliga nationalekonomerna försöker skaffa sig.

Profitens roll som källa till ekonomisk expansion är i imperialismens, den ruttnande kapitalismens epok, helt utspelad.

Man hade fått för sig att krisernas tid, med dess förödande verkningar för kapitalismen, skulle vara förbi. Man drömde om att grundmura utsugningens system. Slavarna skulle mättas i så pass hög grad, att åtminstone all risk för revolution skulle elimineras. Men så kom krisen ändå.⁷¹

De artiklar och ledare som publiceras från och med november 1930 har generellt sett en än hårdare ton gentemot kapitalismen och ännu radikalare begrepp kommer oftare till uttryck. Till exempel uttryck som ”utsugningens system”, ”den ruttnande kapitalismens epok” och användningen av ordet ”slavar” vilka alla är klara åsikter om kapitalismen som uttrycks och affiniteten med påståendena har en väldigt hög grad av säkerhet över sig. Det råder inget tvivel om vad kapitalismen går ut på och det framställs genom användningen av kategoriska och objektiva modaliteter vid ett flertal tillfällen.

Att ”slavarna”, det vill säga arbetarna, skulle ”mättas” tillräckligt för att risken för en revolution skulle uteslutas, tycks nu vara aktuellt igen, då krisen ändå kom. Det är när krisen är som mest närvarande en revolution bör infinna sig och denna revolution anförtros det kommunistiska partiet, menar *Norrskensflamman*.

Det är på vårt parti det beror, om denna uppåtgående revolutionära utveckling skall resultera i en snabb seger för arbetarklassen.

Det som måste genomföras till hundra procent, då dess genomförande förbereder partiet och stålsätter detsamma för de stora uppgifter som kapitalismens kris aktualiserar.⁷²

Ovanstående citat är ett tydligt exempel på hur *Norrskensflamman* tenderar att uppmana sina läsare till revolution, oftast i slutet av texterna. Tydligt ser man hur tidningen utnyttjar krisen för att kritisera det kapitalistiska systemet och man passar på att uttrycka att det är nu chansen finns för det kommunistiska partiet att komma till makten.

I *Norrskensflamman*s ledare ”Skärpning av den ekonomiska krisen.” från den 21 november 1930 menar man att kapitalismens vägar ut ur krisen är stängda, det är en ”kapitalismens kris” i deras ögon. Ett ekonomiskt system som de menar nu har slut på möjliga lösningar för att ta sig ur krisen vilket skiljer sig starkt från vad man har kunnat läsa i *Svenska Dagbladet*, där det

⁷¹ ”Kapitalistisk lågkonjunktur är revolutionär högkonjunktur.” *Norrskensflamman* 4/11 1930

⁷² ”Kapitalistisk lågkonjunktur är revolutionär högkonjunktur.” *Norrskensflamman* 4/11 1930

inte står något om att den ekonomiska krisen inte skulle gå att stoppa, som *Norrskensflamman* hävdar.

Helhetsbilden av konjunkturläget för världen av idag är så enhetlig, som den aldrig tillförne varit under kapitalismens historia. Ingenstädes visar sig ett konkret tecken till "ljusning".⁷³

Norrskensflamman konstaterar att kapitalismen i alla avseenden nu ligger på botten men att det aldrig har varit så "enhetligt" mellan de kapitalistiska länderna som nu, då det inte finns något som helst "tecken till 'ljusning'" någonstans, skriver man.

Det faktum, att redan före krisens början fanns outnyttjade produktionsanläggningar i hela Europa och i många utvecklade amerikanska industrigrenar, kommer att verka såsom ett allvarligt hinder för nyanläggning av kapital vid skapandet av nya produktionsanläggningar. Därmed är den ena utvägen stängd, som under tidigare perioder gav möjlighet till nytt uppsving ur krisen.

Då å andra sidan detaljhandelspriserna knappast har fallit, enär ingen ökad konsumtion av varor äger rum, vilken i sin tur beror på den oerhörda arbetslösheten och det starka priset på jordbruksprodukter och den därav följande inkomstminskningen för arbetar- och bondeklassen, så är även den andra utvägen ur krisen stängd, nämligen ökad konsumtion av färdiga varor. Ökad köpkraft skulle nämligen ha betytt upphävandet av motsättningen mellan produktionskraft och konsumtionskraft. Härav följer att vi kan räkna med en ännu längre varaktighet av den nuvarande krisen.⁷⁴

Vad som är särskilt anmärkningsvärt med den här ledaren är att *Norrskensflamman* redogör för två möjliga lösningar för kapitalismen att ordna upp i den ekonomiska krisen. Även om det är två lösningar som nu inte längre är aktuella skiljer det sig från den tidigare retoriken, då man bestämt menade att den enda lösningen ur krisen var framkallandet av "det nya kriget".

En annan sak är att *Norrskensflamman* här, till skillnad från tidigare, använder begrepp som "köpkraft", "produktionskraft" och "konsumtionskraft" vilket är ett annorlunda språkbruk och som mer liknar språkanvändningen i *Svenska Dagbladet*, även om det fortfarande görs tydligt vilka ståndpunkter *Norrskensflamman* har.

I "Borgarekonomernas nya förklaringar av krisen." som publiceras i *Norrskensflamman* den 24 november 1930 nämns bland annat Gustav Cassel och är den ekonom som skrivit flertalet av *Svenska Dagbladets* ledare vilka har handlat om börskraschen och den ekonomiska krisen.

Här svarar *Norrskensflamman* direkt på det som *Svenska Dagbladet* har påstått och vad de har uttryckt för ståndpunkter angående den ekonomiska krisen. *Norrskensflamman* menar att

⁷³ "Skärpning av den ekonomiska krisen." *Norrskensflamman* 21/11 1930

⁷⁴ "Skärpning av den ekonomiska krisen." *Norrskensflamman* 21/11 1930

den ”borgerliga vetenskapens stjärnor” med bland andra Cassel i spetsen förklarar hur diskontopolitiken bör se ut och tillsammans med nya kapitalanläggningar skulle krisen komma till ett slut. Högern har i årtal har ”förnekat möjligheten av en allmän ekonomisk kris under kapitalistisk ’organisation’”, menar *Norrskensflamman*.

Krisen börjar lära de borgerliga nationalekonomerna dialektik.⁷⁵

Orsakerna till börskraschen har alltid varit solklara sanningar för marxismen, skriver *Norrskensflamman*. Återigen ska det göras tydligt att den ekonomiska krisens främsta orsak är kapitalismen och att den enda lösningen är att avskaffa det kapitalistiska systemet, menar man.

I *Svenska Dagbladet* den 29 november 1930 går det att finna en artikel vid namn ”Depressionens grund lades redan genom Versaillesfreden.” som innehåller refererat från ett föredrag, framfört av bankdirektör Oscar Rydbeck, en finansman med auktoritet på området.

En viss skillnad mot vad *Norrskensflamman* skrev i sin ledare från den 24 november, om att borgarna äntligen erkänt att den främsta orsaken till börskraschen låg i överproduktionen av varor, är att man i *Svenska Dagbladets* ledare inte uttrycker sig lika övertygande kring att det var däri börskraschens största bakomliggande orsak låg.

Även överproduktionen inom en del industrier kan nog ha sin andel i depressionen. Vad vårt eget land angår ha vi varit i det lyckliga läget att kunna motstå depressionens inträde längre än något annat land med undantag kanske av Frankrike.⁷⁶

Ledaren uttrycker att detta ”kan nog ha sin andel i depressionen” och överproduktionen är alltså ingen avgörande anledning till att den ekonomiska krisens inträffade som *Norrskensflamman* påstod, utan bara en mindre del av den stora förklaringen, menar *Svenska Dagbladet*.

Den andra meningen av ovanstående blockcitat från *Svenska Dagbladet* från den 29 november skiljer sig också från den verklighet som *Norrskensflamman* målar upp i sin ledare den 15 augusti då de skrev att den ekonomiska krisen i allra högsta grad påverkat Sverige.

Nästan varje dag har vi bringat meddelanden om fabriker som stoppat eller inskränkt driften. Detta är fakta som arbetarna själva känner och som mera än alla finansexperters utredningar om marknadsläget övertygar dem om att den ekonomiska världskrisen har nått också Sverige.⁷⁷

⁷⁵ ”Borgarekonomernas nya förklaringar av krisen.” *Norrskensflamman* 24/11 1930

⁷⁶ ”Depressionens grund lades redan genom Versaillesfreden.” *Svenska Dagbladet* 29/11 1930

⁷⁷ ”Socialdemokraterna och arbetslösheten” *Norrskensflamman* 15/8 1930

I *Svenska Dagbladet* fortsätter optimismen, nu mer än ett år efter att börskraschen inträffade och i en tid då de allra flesta kan enas om att världen befinner sig i en depression.

Den politiska oro, som nu råder, kommer säkerligen att avtaga, och näringslivets förhållanden att bli bättre.

En lågkonjunktur, slutade dir. Rydbeck sitt med spännt intresse åhörda föredrag, är ett försyres gissel för att hålla oss vakna, så att vi icke misströsta om att depressionen har en övergång.⁷⁸

Rydbeck som det refereras till, menar att lågkonjunkturen är ett ”gissel”, som en piska för att påminna de som ”... misströsta om att depressionen har en övergång.” vilket är ett tydligt exempel på hur *Svenska Dagbladet* i sina texter genomgående formulerar börskraschen eller den ekonomiska krisen ur ett mer optimistiskt och positivt perspektiv än vad *Norrskensflamman* gör. Är det inte börskraschen som bara är en ”utväxt som behövde avlägsnas” så är det den ekonomiska krisen som är ett ”gissel”.

5.2.4 Vintern 1930

Den 27 december 1930 ger *Svenska Dagbladet* sin syn på världsekonomin med sin ledare ”Världsekonomiens puls.” i vilken tidningen menar att inte ens amerikanen kunde lösa krisen.

Det finns gränser för den mänskliga prestationsförmågan, även den amerikanska, och det är tydligt, att krisen i Förenta staterna är mera djupgående än man i allmänhet varit böjd att tro.⁷⁹

Till skillnad från tidigare texter ur *Svenska Dagbladet* i synen på krisläget är tonen mindre optimistisk nu och det medges att krisen är ”... mera djupgående än man i allmänhet varit böjd att tro.” och allt tycks inte längre vara ”i sin ordning” som tidningen tidigare förespråkat. Den allmänhet *Svenska Dagbladet* pratar om bör ju heller inte innefatta *Norrskensflamman* som redan i december 1929 menade att det var inledningen till en världsomfattande kris. Precis som i *Aftonbladet* ges en bild av den amerikanska optimismen och hur denna har skiftat till en pessimism, återigen påtalas det hur börsmarknaden hänger ihop med allmänhetens övertygelser, men denna gång i *Svenska Dagbladet*.

Den bristande jämvikten i Newyork har framställt icke blott i de häftiga kastningarna i aktiekurserna utan också i den djupa pessimism beträffande läget, som efterträtt den föregående himlastormande optimismen.⁸⁰

⁷⁸ ”Depressionens grund lades redan genom Versaillesfreden.” *Svenska Dagbladet* 29/11 1930

⁷⁹ ”Världsekonomiens puls.” *Svenska Dagbladet* 27/12 1930

I *Norrskensflamman* den 29 december 1930 kan man läsa en ledare med namnet ”Deras linje och vår...” där man går emot vad *Arbetaren*⁸¹ har uttalat sig om angående krisen och lågkonjunkturen. Enligt *Norrskensflamman* menar *Arbetaren* att man med en arbetsdelning kan ta sig ur lågkonjunkturen, ett påstående *Norrskensflamman* anser vara en ”fullt kontrollerbar lögn.”. *Norrskensflamman* skriver att *Arbetarens* linje är en absurditet även enligt kapitalismens mått, då det går emot den kapitalistiska produktionsordningen.

Det är inte de arbetandes och de arbetslösas sak, att bära krisens bördor och påtaga sig ansvaret för kapitalismens vanvettiga produktionsordning. De arbetande måste i stället föra en politik, som försvagar kapitalismen och stärker arbetarklassen och som leder till kapitalismens störtande.⁸²

6 Avslutande diskussion/sammanfattning

Vad granskningen av de tidningstexter som utgör mitt källmaterial visar på är att det finns skillnader i hur verkligheten målas upp och hur den ekonomiska krisen framställs mellan de svenska dagstidningarna. Vilka de bakomliggande orsakerna för krisen var skiljer sig åt mellan tidningarna och även i frågan om vad de drabbade länderna borde göra för att få ett slut på krisen. Tidningarnas syn på den rådande krisen på skiljer sig åt på flera sätt, både vad gäller deras åsikter och värderingar men också i tidningarnas attityder gentemot USA. När det kommer till språkbruket kan man främst se skillnader i vilka begrepp tidningarna använder medan de är mer jämlika när det kommer till användningen av kategoriska och icke subjektiva modaliteter.

Kritisk diskursanalys var den metod som valdes för detta arbete och mina resultat kan bekräfta det Norman Fairclough säger, att den massmediala diskursen ofta använder sig av kategoriska och objektiva modaliteter. Användningen av detta grammatiska element kan få påståenden, som egentligen är tolkningar, om olika fenomen att framstå som fakta, när graden av affinitet med, det vill säga instämmande med, satsen är hög. Författaren uttrycker sig då på ett sådant sätt att det framstår som en objektiv bild av något visst, när det egentligen är en icke objektiv tolkning.

Den tidigare forskningen som har behandlat börskraschen 1929 och den ekonomiska krisen som uppstod utgörs för det mesta av ekonomer som har presenterat olika teorier för

⁸⁰ ”Världsekonomiens puls.” *Svenska Dagbladet* 27/12 1930

⁸¹ Syndikalistisk tidning som grundades 1922 i Stockholm, *Nationalencyklopedin*, (2018), <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/arbetaren>

⁸² ”Deras linje och vår...” *Norrskensflamman* 29/12 1930

börskraschens bakomliggande orsaker. Ibland har teorierna utgått från att det i första hand var psykologiska fenomen som låg bakom kraschen på börsmarknaden medan andra pekar på att det förelåg orimligt höga aktiespekulationer. Vissa trycker hårt på att det var mäklarlånen som drev upp de höga kurserna och satte tryck på bubblan och en del menade att det var en kombination av de teorier som nyss räknades upp.

Det finns med andra ord inget tvivel om att det på detta område råder många oenigheter, precis som Maury Klein menar, och debatten runt börskraschen och den ekonomiska krisen kommer säkerligen att pågå ett tag till. Trots detta kunde flera av teorierna delvis bekräftas av de svenska dagstidningarna i sin omedelbara samtid. Exempelvis skrev *Aftonbladet* att börskraschen i mångt och mycket berodde på amerikanernas optimism, en faktor Bierman menar var väldigt känslig i börsmarknadssammanhang. *Aftonbladet* skrev även att det hade skett en psykologisk förändring hos folket då de drabbades av investeringsfeber tiden före börskraschen, något som Noyes gick i god för. Att börskraschen i första hand berodde på ”orgier av aktiespekulationer” på börsmarknaden var *Svenska Dagbladet* övertygade om, vilket Sobel delvis bekräftade i sitt omfattande verk.

Den granskning som har gjorts av texterna kan också visa är att det finns flera diskurser som går att synliggöra, bland dessa var de vanligaste den politiska, den ekonomiska och den psykologiska diskursen. Diskurserna som synliggörs är flera och det är ofta tydligt att det sker en interdiskursivitet mellan eller inom diskurserna som framgår av tidningarnas texter. I exempelvis *Aftonbladet* kopplas element mellan den psykologiska diskursen och den ekonomiska diskursen för att förklara orsakerna till börskraschen med begrepp som ”optimism”, ”okritisk”, ”allmänhet”, ”psyke” och ”psykologisk”.

Den mer ”regelrätta” nyhetsrapporteringen för de första dagarna av börskrisen visar en viss skillnad mellan de tre dagstidningarna, även om det mesta är samstämmigt. Framförallt läggs fokus på det amerikanska psyket och amerikanens egenskaper i *Aftonbladet*, den psykologiska diskursen gör sig här gällande, medan det centrala i *Svenska Dagbladet* är vad som sker på börsmarknaden, vilket är då den ekonomiska diskursen presenteras. Båda tidningarna rapporterade dagligen om börsmarknadens utveckling, där de flesta av *Svenska Dagbladets* artiklar publicerades på förstasidan medan *Aftonbladets* artiklar hamnade på ”Handel-industri-sjöfart”-delen, något som kan ge intrycket att *Aftonbladet* anser att de nyheter som handlar om händelserna på börserna är av mindre betydelse än de som får ta plats på förstasidan.

Aftonbladet som publicerar flertalet texter i början av den ekonomiska krisen menar att det var ett ”välförtjänt straff för begångna försyndelser” som nu trädde i kraft och att det borde inte komma som någon överraskning att amerikanens ”barnsliga optimism och gåpåaranda”

på en börsmarknad endast kunde sluta med en katastrof. *Aftonbladet* var av den uppfattningen att det var det amerikanska psyket som var den stora anledningen till att börskraschen inträffade och det var ett genomgående tema hos tidningen att måla upp amerikanen och den amerikanska allmänheten som naiv och okritisk. Även att amerikanen har blivit uppfostrad till att göra som alla andra gör vad det gäller att köpa och sälja och att de inte kan tänka själva, menar *Aftonbladet*. Attityden gentemot USA verkar vara av en tydligt negativ karaktär och det kan låta på *Aftonbladet* som att det nästan föreligger ett förakt mot USA och det amerikanska folket.

Aftonbladets nyheter är till största delen av den mer exklusiva typen och ofta lite udda, sådant som kan tänkas vara bra nyhetsstoff och psykologiska fenomen tycks vara särskilt intressant för *Aftonbladet* med rubriker som "Börskrisen en masspsykos" eller "Amerikansk optimism". Exempelvis den sistnämnda handlar om hur man i USA börjat sälja knappar där det står "business is good" enligt den då omtalade Couémetoden för att den amerikanska allmänhetens optimism skulle öka och på så sätt driva upp aktiekurserna igen.

Norrskensflamman nämnde börskraschen först ungefär en vecka efter att den inträffade, den 2 november 1929, och tidningen verkade under den första tiden inte beröras särskilt mycket av varken händelsen eller den ekonomiska krisen. En inställning som skulle ändras i takt med att läget blev värre och texter kring synen på det ekonomiska läget skulle publiceras allt oftare, framförallt under andra hälften av 1930.

Norrskensflamman tar ofta tillfället i akt att kritisera det kapitalistiska systemet och den politiska diskursen blir snabbt tydlig. *Norrskensflamman* menar att kapitalismen både framkallat en kris som denna, men också hur detta system inte har någon fredlig lösning ur krisen, till en början i alla fall. Under en lång tid påtalar tidningen hur den enda lösningen för kapitalismen att lösa den ekonomiska krisen är att framkalla ett nytt krig, för att på så sätt tillhandahålla nya jobb genom krigsindustri och sätta folk i skyttegravar. Senare ska det dock visa sig, att *Norrskensflamman* ändå erkänner två alternativa lösningar för kapitalismen, vilka dessutom är fredliga. Även om tidningen i samma stund menar att båda dessa utvägar nu är stängda så erkänns trots allt två andra fredliga lösningar för kapitalismen att lösa krisen på och det har skett en tydlig svängning i sitt ursprungligen helt otvivelaktiga påstående, något som kan tyckas dra ner deras trovärdighet.

*Norrskensflamman*s texter befinner sig i synnerhet inom den politiska diskursen där de oftast förekommande begreppen var "Sovjet", "revolution", "kapitalism", "arbetare" och "arbetarklassen". *Norrskensflamman* var den första av tidningarna som påtalade att börskraschen var inledningen till en världsomfattande kris som ingen skulle kunna stoppa,

något som skulle visa sig vara en korrekt bedömning. Tidigt manade tidningen på hur Sverige borde följa Sovjetunionens socialistiska exempel för att undgå den här typen av katastrofer. Hade vi bara haft socialism och gjort som Sovjetunionen hade vi inte hamnat där vi är nu, skrev man. Även om Sovjetunionen inte var helt fritt från elände fick *Norrskensflamman* ändå rätt också på denna punkt, då Sovjetunionen var ett av de få länder som klarade sig smärtfritt undan den stora depressionen. Något som varken *Svenska Dagbladet* eller *Aftonbladet* nämner.

Det blir tydligt ganska tidigt i texterna vilket perspektiv respektive tidning intar. I *Norrskensflamman* är det arbetaren som sätts i första rummet, medan till exempel *Svenska Dagbladet* ser till industriägarens eller nationens bästa. Om man ska jämföra *Svenska Dagbladets* texter med *Norrskensflamman*, där den främsta polemiken föreligger, är det tydligt att *Norrskensflamman* går ett steg längre när det kommer till användningen av kategoriska och objektiva modaliteter. Det finns alltid en hög grad av affinitet med påståendena och det råder aldrig något tvivel kring vad man påstår. Även när det kommer till ordval och trovärdighet är exempelvis användningen av ord som ”torde”, ”borde” eller ”bör” i princip aldrig förekommande i *Norrskensflamman*, ord som oftare används av *Svenska Dagbladet*. Den tidning som har haft den mest självsäkra stilen och tonen i sina texter är *Norrskensflamman*.

I *Svenska Dagbladets* texter görs både den politiska och den ekonomiska diskursen synliga och de vanligaste begreppen var ”industri”, ”industriägare”, ”köpkraft”, ”produktion”, ”statsmakt” och ”näringsliv”. Det finns några frekvent återkommande åsikter och påståenden som *Svenska Dagbladet* lyfter fram, för det första är det att allt är i sin ordning, man menar att den kris som föreligger kommer lösa sig i sinom tid. Något tidningen upprepar i sina texter med jämna mellan rum. Att börskraschen inträffade betyder bara att en ”utväxt” har avlägsnat sig från det ekonomiska livet och det som skett är helt naturligt.

För allt i världen, låt inte den offentliga makten, det vill säga statsmakten, få inflytande över det som egentligen är dess mest ”uregna” uppgifter, att strama åt diskontopolitiken, menade *Svenska Dagbladet*. Ju friare tyglar näringslivet erhålls desto bättre, en tydligt högerprofilerad åsikt och en tydlig åsikt som framfördes av *Svenska Dagbladet*. Vad som också kan tyckas vara typiskt en tidning med rötter i högern är att man tycks värdera industriägarna och den förlorade köpkraften, som krisen skulle innebära, högre, än att ens nämna de som arbetar i fabrikerna, en tydlig värdering *Svenska Dagbladet*.

Vid en närmare analys av transivitet i *Svenska Dagbladets* texter kan man se att det är ett fenomen som förekommer ofta då de ofta målar upp börskraschen som en händelse det inte

går att koppla ett objekt eller subjekt till, en agent att ställa till svars för det inträffade. Den ideologiska konsekvensen vid användningen av transivitet i texter är att ansvaret för det inträffade tas ifrån den eller det som var skyldig, vilket i det här fallet kan vara börsmarknadens utformning som i sin tur kan bero på kapitalismen, för att ge en enkel men möjlig förklaring.

Litteratur- och källförteckning

Tryckta källor

- Bierman Jr., Harold, 1991, *The Great Myths of 1929 and the Lessons to be Learned*, Westport, Connecticut: Greenwood press, s. 5-68, 174-5, 186
- Fagerfjäll, R. (2003). *Historiens största börsbubbla*. Kristianstad: Aktiespararna kunskap.
- Fairclough, Norman, 1995, *Media discourse*, New York: St Martin's Press Inc.
- Field, Alexander J. (1984). "A New Interpretation of the Onset of the Great Depression." *Journal of Economic History*, Vol. 44 Issue 2
- Gustafsson, Karl Erik & Rydén, Per, 2001, *Den svenska pressens historia III: Det moderna Sveriges spegel (1897-1945)*, Stockholm: Ekerlids förlag, s. 229-230
- Noyes, Alexander Dana, 1938, *The Market Place: Reminiscences of a Financial Editor*, Boston, s. 323-324, 343
- Sobel, Robert, 1968, *The Great Bull Market: Wall Street in the 1920s*, s. 9-12
- Strömbäck, 2009, *Makt, medier och samhälle*, Stockholm: SNS Förlag
- Wigmore, Barrie A., 1985, *The Crash and Its Aftermath: A History of Securities Markets in the United States, 1929-1933*, Greenwood Press: Westport, Connecticut, s. 26-31, 529-530
- Winther Jörgensen & Phillips, 2000, *Diskursanalys som teori och metod*, Lund: Studentlitteratur AB

Tidningsartiklar

- "Börskraschen i Newyork urartar till vild panik" *Svenska Dagbladet* 25/10 1929
- "Svart dag i Newyork" *Aftonbladet* 25/10 1929
- "En milliard som stödfond i Newyork" *Svenska Dagbladet* 26/10 1929

- ”LÄGET KLARNAR I NEWYORK.” *Aftonbladet* 26/10 1929
- ”Newyorkbaissen väl förberedd kupp?” *Svenska Dagbladet* 28/10 1929
- ”Newyorkbaissen en kupp?” *Aftonbladet* 28/10 1929
- ”Vild baisse även i går i Newyork” *Svenska Dagbladet* 29/10 1929
- ”Baisse i hela världen” *Aftonbladet* 29/10 1929
- ”Börskrisen nu utanför all kontroll” *Svenska Dagbladet* 30/10 1929
- ”Baissen fortsätter” *Aftonbladet* 30/10 1929
- ”De svarta dagarna.” *Aftonbladet* 31/10 1929
- ”En brusten bubbla.” *Svenska Dagbladet* 31/10 1929
- ”Börskraschen i U.S.A. - Börshajarna i farten igen.” *Norrskensflamman* 2/11 1929
- ”Amerikansk storbank om börskrisen.” *Aftonbladet* 5/11 1929
- ”Börskrisen en masspsykos; vårt land har ej något med saken att skaffa.” *Aftonbladet* 14/11 1929
- ”Hoovers bekymmer” *Aftonbladet* 4/12 1929
- ”Amerikansk optimism.” *Aftonbladet* 28/12 1929
- ”Den stora börskrisens verkningar.” *Svenska Dagbladet* 9/12 1929
- ”Konjunkturer och statsfinanser” *Svenska Dagbladet* 13/12 1929
- ”Statsmakt på avvägar.” *Svenska Dagbladet* 31/12 1929
- ”Kapitalismens ’berättigade synpunkter’” *Norrskensflamman* 31/12 1929
- ”Ekonomiska utsikter” *Svenska Dagbladet* 22/4 1930
- ”Krisen korsar kapitalisternas beräkningar” *Norrskensflamman* 31/7 1930
- ”Socialdemokraterna och arbetslösheten.” *Norrskensflamman* 15/8 1930
- ”Sovjets dumping” *Norrskensflamman* 27/10 1930
- ”Kapitalistisk lågkonjunktur är revolutionär högkonjunktur.” *Norrskensflamman* 4/11 1930
- ”Skärpning av den ekonomiska krisen.” *Norrskensflamman* 21/11 1930

- ”Borgarekonomernas nya förklaringar av krisen.” *Norrskensflamman* 24/11 1930
- ”Depressionens grund lades redan genom Versaillesfreden.” *Svenska Dagbladet* 29/11 1930
- ”Världsekonomiens puls.” *Svenska Dagbladet* 27/12 1930

Internet

- <http://www.aftonbladet.se/amc/stefan/hist.html>
- Klein, Maury, 2001, *The stock market crash 1929: a review article*, <http://www.jstor.org/stable/pdf/3116648.pdf>
- Colombo, J. *Stock Market Crash!*, (2012) <http://www.thebubblebubble.com/1929-crash/>
- <https://www.worldsocialism.org/spgb/socialist-standard/1970s/1979/no-902-october-1979/great-crash-1929>
- http://sourze.se/2007/01/31/1930-talets-sovjet---en-tigerekonomi__64450
- Baisse, *Nationalencyklopedin*, (2017-12-30), <https://www-ne-se.till.biblextern.sh.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/baisse>
- Emilé Coué, *Nationalencyklopedin*, (2018-01-02) <https://www-ne-se.till.biblextern.sh.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/emile-coue>
- Diskontopolitik, *Nationalencyklopedin*, (2018-01-03) <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/diskontopolitik>
- de Geer, Hans, Rationalisering, *Nationalencyklopedin*, (2018-01-02) <https://www-ne-se.till.biblextern.sh.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/rationalisering>
- Nationalencyklopedin, (2018-01-10) <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/arbetaren>